

Spioncentrum i Stockholm (och Göteborg) under andra världskriget

Sverige var ett neutralt land under andra världskriget med ett livligt spioncentrum i Stockholm. Ett faktum var att alla krigförande länder hade spioner. Länders olika ambassader jobbade ständigt med informationsinhämtning. Även om Sverige inte invaderades av trupper, blev huvudstaden Stockholm minst sagt invaderad av olika länders underrättelsetjänster. Stockholm kallades för Nordens Casablanca.

Strandvägen 7

Det var att bara dörrar emellan hade tre olika parter i kriget kontor.

Strandvägen 7A i stadsdelen Östermalm under andra världskriget befann sig den amerikanska legationen. I början av andra världskriget var endast tre amerikaner placerade där, i slutet av kriget befann sig mer än 400 personer där. En del av dessa sägs även ha jobbat för OSS (Office of Strategic Service 1942–45)

Strandvägen 7B, USA:s motståndare Italien hade sin legation under andra världskriget. Denna legation höll inte så länge utan stängde igen när Italien och Mussolini föll på hösten 1943.

Strandvägen 7C hade en tysk militärattaché vid namn von Uthman sitt kontor. Uthman var inte trogen nazist men han var trogen följaren och hans tankar. Hans verksamhet växte och vid en tidpunkt arbetade 1 500 personer på den tyska legationen.

Strandvägen 82

Britternas legation. Secret Intelligence Service (SIS). Passport Control Officers, som SIS använde som täckmantel. Britterna hade införskaffat en stor villa på Strandvägen 82. Den svenska stadspolisens gömde sig och spanade på legationen i träden mittemot legationen. Det svenskarna ville spionera på fanns inte där de trodde, eftersom SIS kontor inte fanns på Strandvägen utan hade blivit hemligt placerat på **Birger Jarlsgatan 12**. Det skapades en ny myndighet i juli 1940 som fick namnet Special Operations Executive (SOE). SOE var en blandning av hemlig armé, undercoverdiplomati mot olika länders motståndsrörelser och underrättelseorganisation. Deras huvuduppgift i Stockholm var att hjälpa de norska och senare kommande danska motståndsrörelserna med utrustning och agenter. Planen var att de skulle spränga ett tyskt ammunitionståg i Norge, men SOE sprängde tåget i Krylbo av misstag i den så kallade **Krylbosmällen** (19 juli 1941 – tyskt tåg lastat med ammunition – 24 skadades)

Karlaplan 4

I april 1940 begärde Tyskland att få använda Sveriges telegrafledningar. I maj 1940 infördes en kryptoavdelning på adressen där svenskarna försökte knäcka den tyska krypteringsmaskinen Geheim Fernschreiber även kallad G-skrivaren (Arne Beurling). Efter 1941 arbetade mer än 500 män och kvinnor för fullt vid skrivmaskinerna för att skriva ner det man kunde avlyssna från tyskarnas meddelanden. Hemliga meddelanden flödade i kilometervis ut ur forseringsapparaterna. Redan våren 1940 visste svenska myndigheter om den stora attack som tyskarna skulle komma att utföra mot Sovjetunionen i juni 1941, operation Barbarossa.

Den information man lyckades ta reda på skulle transporteras till militärstadsbyggnaden, försvarsstaben, även kallat "*grå huset*". Informationen färdades med cykelbud mellan Karlaplan och grå huset. Det var i grå huset beslut skulle fattas utifrån informationen. Ett av dessa cykelbud var en man vid namn Allan Nyblad och de som anställde honom visste inte att han var medlem i kommunistpartiet. När Nyblad fick reda på vad meddelandena innehöll så kontaktade han den sovjetiska legationen på Villagatan 17. Allan Nyblad och hans bror Knut Nyblad höll på med olika sidoverksamheter. De blev gripna och hamnade på Långholmens fängelse och så slutade hans karriär som spion.

Grevgatan 3

Vid en incident på Grevgatan 4, den 19 april 1940 grep den svenska polisen en man vid namn Alfred Frederick Rickman efter misstanke om att han hade deltagit i en brittisk sabotageliga. I ett källarförråd hittades 84 kg spränggelatin, 34 kg andra sprängmedel samt 320 andra brandbomber och tändanordningar. Även kartor och

falska pass inför den planerade sabotageoperationen hittades på adressen. Alfred Frederick Rickman var en brittisk agent och ledare över denna hemliga sabotageoperation. Rickman och hans kompanjoner i Secret Intelligence Service hade fått i order av premiärminister Neville Chamberlain om att spränga kranar och liknande som var viktiga för en malmleverans från Oxelösunds hamn till Tyskland.

Östermalmsgatan 87

"Grå huset". Under andra världskriget var efterträdarna till generalstaben, och försvarets högsta ledning, försvarsstaben placerad på adressen. Överste Carl Adlercreutz var chef över försvarsstabens underrättelseavdelning. Han hade från början ungefär 20 personer som arbetade med att samla militärinformation om länder runt om i världen, huvudsakligen stormakterna Sovjetunionen och Tyskland, som var det största hotet mot Sveriges säkerhet. Adlercreutz och major Carl Petersen blev grundarna av den svenska hemliga underrättelsetjänst. Verksamheten fick först under namnet Gränsbyrån (G-byrån) och senare Centralbyrån, även kallat C-byrån. Många underrättelseinsatser hyrde vanliga lägenheter i detta område. C-byrån flyttade in i kvarteret precis bredvid grå huset, på **Valhallavägen 132** och flyttades senare till lokaler lite längre bort på **Sibyllegatan 49**. C-byrån var en mindre organisation med ett stort nätverk av agenter. Officerare och akademiker rekryterades till gruppen och två väldigt viktiga av dessa var toppdiplomaten Gunnar Jarring och hans kollega Thede Palm. Thede Palm blev senare chef för C-byråns efterföljare, T-byrån. De samlade information genom rapporter från sjömän, flyktingar och resenärer. Det som C-byrån blev mest känd för var den del som de tog i den baltiska agentverksamheten från 1944 och framåt. C-byrån utnyttjade att det var så många som flyttade från Baltikum under den sovjetiska framryckningen och samlade ihop underrättelser och återinfiltrerade de värvade baltiska agenterna. C-byrån hade många olika agenter och spioner och använde bland annat kvinnor, så kallade "*svalor*", för farliga uppdrag. En av de mest berömda var Erika Schwarze som sedan kom att avslöja tyskarna. Erika Wendt (född Schwarze) jobbade som sekreterare på den tyska militära underrättelsetjänsten Abwehr. Hon jobbade på den tyska legationen i Stockholm, men även om hon arbetade där betydde det inte att det var hennes enda jobb. Hon hade nämligen blivit anställd på C-byrån av Helmut Ternberg. Detta var väldigt lyckat för svenskarna då Erika Wendt memorerade information från de tyska krypteringsmaskinerna och överlämnade den till C-byrån. Hennes dubbelspel avslöjades så småningom och hon skulle skickas tillbaka till Tyskland, men gömdes av svenskarna i den lilla byn Backe och fick en ny identitet under namnet Ellen Bergh. Erika Wendt klarade sig och skrev om sina händelser i en bok som sedan publicerades. År 1998 belönades hon med säkerhetspolisens förtjänstmedalj i silver.

Spioncentrum i Göteborg under andra världskriget

Vi har talat om detta innan, bl.a. Gustaf Munthe (Chef för Röhsska museet) som kom att fungera som högkvarter åt C-byrån. Man bedrev också avlyssningsverksamhet på Kungsgatan – Telegrafverkets hus. En annan del av verksamheten var att spåra upp och bevaka tyska spioner. De rörde sig framförallt ute i Långedrag (spionerade på engelska handelsfartyg som seglade in och ut från Göteborgs hamn). Man skuggade också tyska affärsmän genom stadens gator (jag berättade om "*spionglasögon*" – små speglar insatta i bågarna vilket innebar att den som skuggade gick framför det skuggade objektet – inte bakom).

Den viktigaste uppgiften vara att samla information från det ockuperade Norge. Norska kurirer – agenter åkte tåg från gränsen till Göteborg och lyssnade på vad folk talade om. De tog sig även över gränsen och intervjuade de som bodde där (de försökte ta reda på olika tyska befästningar, mineringar, truppförläggningar, osv...). Det fanns även svenska spioner i Norge. 1944 så flyttade C-byrån (M-byrån) till Ostindiska Huset (idag Göteborgs Stadsmuseum). Vid Vasagatan 22 fanns norska motståndsrörelsen

Tyska Abwehr och Gestapo verkade också i Göteborg. De hade ingen specifik ledningscentral i början av kriget, endast enstaka representanter för Abwehr vid tyska konsulatet Stampgatan 6 (Postkontorets hus och en del av telegrafan i samma byggnad). Tyskland försökte bygga upp en hemlig tyskvänlig svensk skuggregering som skulle kunna ta över makten om en tysk invasion genomfördes – högkvarteret för denna skuggregering var Kungshöjdsgatan 11. Denna avslöjades. I tidningarna kunde man läsa följande rubriker i samband med detta avslöjand "*Hundratals göteborgare enrollerade i ny naziförening för hela landet*" – "*Poliskammaren åttalar för olaga filmåfton*" – "*Fyra prästmän med vid konstituerande sammanträde*"...